

101 Һадис

Әхлағ вә әдәб һаггында һадисләр

اتق المحارم تكن اعبد الناس، وارض بما قسم الله لك تكن اغنى الناس. واحسن الى جارك تكن مؤمنا و احب للناس ماتحب لنفسك تكن مسلما و لا تكثر الضحك فان كثرة الضحك تميت القلب.

66. Нарамдан узат ол ки, өмрүнү һамыдан артыг ибадәттә кечирә биләсан. Аллаһ-тааланың сәнә гисмәт етдиңи кифајәтдир ки, инсанларын ән зәнкинн оласан. Гоншуна јахшылыг ет, әсил мө'мин оларсан. Өзүнә рәва билдиңи башгаларына да бил, әсил мүсәлман оларсан. Чох күлмә, артыг күлүш гәлби өлдүрәр.

Бәһаиллик [Бәһаи]ә кечән сәрин 40-чы илләриндә Иранда исламын шиә мәзһәби чәривәсиндә дини бир тө'ләм кили мөјдәна чыкмыш вә јајылмышдыр. Бәһаи]ә ады бу тө'лимнн Баниси, өзүнү «Бәһаул-лаһ» «Аллаһын чәләли» «Аллаһын парылтысы» е'лан еттиш Мирзә һүсәйн Әли Нурини (1817—1892) ады илә әләәдәрдыр, мәһијәтчә исә бәһаилик әлә һөмин әәкләр Иранда јаранмыш башга бир сини чәрајәнын — бәһаилийн бәби]ә]ә дөвәмьдир.

Сөјид Әли Мөһәмәд Ширази (1819—1847) 1844-чү ил мәјин 22-дә күн батмадан мөвәт он бир дөгитә сонра өзүнү «Баб» («апы») е'лан едир өз хәбәр вәрир ки, гәјб олмуш мәм өз ирадәсинн халға һәмин «апы» вәситәсилә билдир. Сонра о өзүнү «Аллаһын личиси» е'лан едир, «Бәһаи» дэли бир китаб јазарәк орада ур'анын «Јусиф» сүрәсинн ени, бу вахта гәдәр ислам дөһләриндә мисли көрүнмәлиш төфсирини вәрир өз билдирир ки, ондан сонра даһа јир елми, даһа нүфузулу бир лүждәчи кәләмәк, бүтүн халгәри бирләшдирәрәк јер үзүндә әдәлати бөргәрәр едәәкдир. Баб өз китабында бир ох ислам ибадәтләринә јәни әһнә вәрир, исламын намаз, јури, кәбни, тәләг өз мирәс сәләләринә дөјр һәмиләри и башга чох изаф едирди. 647-чи илдә Мөһәмәд Ширази һәбс олунур вә ијул әйин 9-дә Төһриздә өлдүрүр. Ардымчылары онун е'дәләчнн Иса пәғәмбарин чәрәһә чәккилмәсилә мугәјсә дирләр. Е'дамдан сонра бәби әрәдин төғиби бәһаиләр, онәрәдән чоһу Ираға гәчир.

Бәһаи ән, јахын мәсләкдәшәрәриндан бири дө Мирзә һүсәйн Әли Нурнн иди. Рәвәјәтә әрә, Баб өлүмүнүн јахынлашығны һисс едән заман өз өһүрүнү, гәләминн вә кағызәрәринн Мирзә һүсәйнә көнәрәриниши вә бунуна да онун зүндән сонра кәләмәк Аллаһ личиси олдуғуну тәсдиқ ет-ишиди.

Мирзә һүсәйн дө дөфәләрләр өбсә мө'руз галмышды. Оларн, о да 1853-чү илдә хәстә вә

өзюн һалда Ираға гәчир. Бу сәләдә онун нүфузу кетдикчә артыр, тәрәфдарлары чоһалыр, Ираг бәбиләри дө она гошулулар. Бир илдән сонра ичмада баш вәран наразылығ нәтичәсиндә о, Курдүстана јоһләнир вә ики ил Курдүстан дөһләриндә төһриғәт апарыр. Багдада гәјтәдигдан сонра Мирзә һүсәйн бәһаи тө'лиминн ишләрә - һәзирләһәр, өзүнү «Аллаһын јер үзүндә парылтысы» кими елчи е'лан едир. 1858-чи илдә о, Багдадда «Китаб-и игән» рисаләсинн јазыр вә бурада Бәһаи тө'лиминә дөјр бәхышларынн изаф едир. «Китаб-и игән» («Гәһинлик китабы») Бәһауллаһын бешләчә иләһијәт әсәриди. 1879-чү илдә о, «Китаб әл-әғдәс» («Угәдәс сөз китабы») әсәринн јазыр. Бу китабда Бәһауллаһ Бәһаи «хәлифәси» кими чыкыш едир.

Бәһаиләрин фәалијәтинн күчләнмәси онларын һәким дәирәләр тәрәфиндән төғиби илә нәтичәләнир. Тәзликчә Бәһауллаһ Туркијә сүрмүн едилләр, орадан да Фәлестинин Әккә шәһәринә көндөрилләр вә 1892-чи илдә дунјадән көчүр. О, бәһаиләрә рәһбәрлији оғлу Аббас Әфәндијә — Әбдул Бәһәја тапшырыр. 1920-чи илдә Аббас Әфәндијәнин вәфатындән сонра чәкјә онун өвләдләри рәһбәрлик едилләр.

Бәһаилик Иранда, исламдан тө'сирләнмиш бир мүһитдә јаранмыш олса да, исламдан фәрқли бир дин кими төшәккүл тағымашдыр. Християнлығ јәһудийликтән нә гәдәр фәрқлидирсә, бәһаилик дө исламдан бир о гәдәр фәрқләнир.

Бәһаилик дунјанын бир чоһ өләкәриндә төмсил олунмушдур, чымаын беш милјона јахын үзүв вәрдыр. Бәһаиләрин күчлү төһриғәт системн онларә бейнәлхалқ алағаләр сәһәсиндә көниш фәалијәт көстөрмәк имканы вәрир. Бәһаи ичмаләри бир сыра бейнәлхалқ ташкилатларла сәмәрәли әмәлдәш-

лыг едир. Бәһаилик Азәрбај-чәндә дө төмсил олунмушдур. Шымали Азәрбајчәндә бәһаилийн мүстәғил дин кими јајылмасы 1860-чы илдан башлајыр. 1863-чү илдән е'тибарән Бақыда, Көнчәдә, Бәрдәдә, Салҗанда, Мөһчәдә бәһаи ичмаләри фәалијәт көстәрмишдир. Ичмаын үзәләри өз әјин вә мәрәсимләринн ачығ-ашкар ичра едилләр. Дунјан төһсәләринн јеринә јөтирән бәһаиләр өз тө'лимләринн Азәрбајчәнын мүхтәлиф јерләриндә јајырдылар. Бақыдакы, хусусилә Балаханн кәндидәкки ичмаләр даһа бөјүк иди вә кениш фәалијәт көстәрди.

1937-чи ил гәдәр бәһаилик Азәрбајчәндә күтләви характер алмаса да мәнәәсиз мөвүд иди вә бу динин ардымчылары һеч бир төғибә мө'руз галмырдылар. 1930-чу илләрин орталарында 200-дән чоһ үзү олған Бақы бәһаи ичмасынын руһани мөһфилинин «назимн» (сәдри) Фәрәх Гәсымов иди. О, әрәб, фәрс дилләринн мүкәммәл билән, динләрин тарихинн јахындан бәләд олән сәвәдлн вә һәрмәтләи бир шәхс иди. О вәхт Бақы руһани мөһфилинин мүсәфирәнәси Чәдәрәзы күчәсиндәкки (индикки Мирзәга Әлијәв күчәси) 216 нәмрәли өвдә јерләширди. Мөһфилин өз мөһүрү, бланкы вәрды, һәр јығынчәғын протоколунун бир нүсхәси Бақы Советтинн дин ишләри үзрә мувәфиғ шө'бәсинә көндөрилләрди.

1937-чи илдә дикәр диндәрләр кими бәһаиләр дө күтләви төғибәләр мө'руз галырлар. Бәһаиләрин өз динләринн тәләбләринә әсәсән сийәстәдән изағ олмаларына, һәкүмәт ишләринә гарышмадәләрына бәхмәјарәк, онларн һәмәсыны бир көчөнин ичиндә — 1937-чи ил октябрин 14-дә һәбс едилләр вә сонрадан бу әдәмләрдән һеч бири һәбсдән, сүрүкүндән мери гәјтәһәр.

сәдри Фәрәх Гәсымов Азәрбајчән КП МК-нын кечмиш шәкитби, УИК(б)П-нын мәс'ул иччиси Јусиф Гәсымовун гәрәдәси оғлу иди. Мәрәғлыдыр ки, әмиси Ленинградда «халғ дүшмәни» ады илә һәбс едиләндән сонра әиләнин башга үзәләринн «халғ дүшмәнинн гоһуму» кими дөјил, мәһз бәһаи дининә мәнәсубијәтинә вә «һәкүмәтә гаршы зәрәрли фәалијәтинә» көрә дикәр бәһаиләрә өјнн күндә һәбс етмишдиләр.

1956-чы илдә бу адамларын пәһмысына бәрәат вәрилдијинә бәхмәјарәк, бәһаи дининн Азәрбајчәндә јөнидән чәләнмәсы вә јајылмасы процесси нәзәрә чарпмыр. Бунун сәбәби бир тәрәфдән, бу динин ардымчыларынын күтләви суратдә мөһв едилмәсиндә, дикәр тәрәфдән дәвләт оргәнарнын, хусусилә ДТК-нын бу сәһәдә атылан ардымчыларн гәршысыны ағмағ, бәһаилијә е'тиғад едәилләри даим нәзәрәт алтында сәхләмәт чөһдидәдир.

Јалһыз 80-чи илләрин ахырләрында республикада јаранмыш демократик шәрәитдән истиғадә едән бәһаиләр бу динә мәнәсубијәтләринн ачығ-ашкар билдирмәјә, мүхтәлиф

Хәмси, Алмәнијадән Јөдулла Бидәрдел, АБШ-дан Сүрәјә Фәрутән, Туркијадән Фәрәд Гәчәли, Ирландијадән И. Гәјмәли, Израилдән С. Әсәдјәри, Орта Асија бәһаи үмуммилли мөһфилинин сәдри хәним Сәдәт Шәмси, Ашғәбәддән Ә. Нәчи, Сахалиндән чәнәб вә хәним Сидги вә башгаларынн көстөрмәк олар. Азәрбајчән Нәзирләр Кабинәти јанында Динләр үзрә Шура сәдринн муавини Е. Бәбәјев, Азәрбајчәндә фәалијәт көстәрән дикәр динләрин күмәјәндәләри дө гурултайә дөвәт олунмушдулар.

Гурултайә Умумдунја Әдәләт евиннн күмәјәндәси чәнәб Хәмсинн «Дунја бәһаиләринн мәғсәд вә вәзифәләри» мәзусунда мө'рузәси, Азәрбајчәнын јерли мөһфил вә ичмаләрынын иши һаггында Бақы, Көнчә, Бәрдә вә Салҗан бәһаи ичмаләри күмәјәндәләринн чыкышлары, Умумдунја Әдәләт евиннн Ризван бәјрамнын («Ризван» әрәбчә «бәг» мәнәсиндәдир, Бәһауллаһа елчилик рисаләсинн вәрилмәси сәсмән 1863-чү илдә Багдад јахынлыгындакы бир бәғдә е'лан олунмушдур, бәһаилик исә бәһаи дөврүнүн башланғычыны милади тарихи илә 1844, һичри тарихи илә 1260-чы илдән, Бәһаи өз рисаләсинн е'лан етдији илдән е'тибарән апарыр вә бәһаи или һәр бири 19 күндән ибарәт 19 аја бөлүнүр) 149-чү илдәнүмү мүнәсибәтилә мүнәсәбәтинн охунушу, гонәғларн төһрикләри, бәһаи дининн тарихинә дөјр видеофильмин күмәјиши гурултайә мезмуну вә мәрәғлы кечмәси үчүн шәрәт јаратды.

Гурултайәнин икинчи күнү Азәрбајчән милли мөһфилине сечкүн кечирилди. 9 нәфәрдән ибарәт Азәрбајчән милли мөһфилине Бақы ичмасындән 6, Көнчәдән 2, Бәрдәдән 1 нәфәр күмәјәндә дөјил олды. В. Фәјзәв Азәрбајчән милли мөһфилинин назимн, А. Ағәјев муавин, С. Ејубов кәтиб сечидилләр. Гурултайә күчләриндә даһа он нәфәр бәһаи дининн гәүл өдәрәк Бақы ичмасына дахил олды.

Әһәтәсинә көрә дунја динләриндән сәјләнән вә мүхтәлиф халқлар арасында милјонларла ардымчылы олан бәһаилийн Азәрбајчәндә да тарихи көләри олмасы вә һәзирдә јөнидән төшәккүл тәләғ әһли, хусусилә зијәлиләр арасында јајылмасы бу динин тарихинн вә әсәсләрынн бу күн елми шәкилдә чиддә вә дериндән өјрәнәлмәсинн зәрүри едир.

Азәрбајчән «чөһләр көмјәјәтинн төшәккүсү илә инди бәһаи өдәбијәтләринн Азәрбајчән дилинә төрчүмәси вә һәшир мөсәләләри тәјдәјә салыныр. Бу ишдә һәјфә шәһәриндән, Умумдунја Әдәләт еви тәрәфиндән көһмиш мүтәхәссисләр јахындәкк көмәклик көстәрирләр. Бәһауллаһын тө'лиминдәчи үмүмшәһәри фикирләр бу күн дө әктүәлдир. О дөјирди: «Бир өлин бәрәмгәләри тәк олун!» Бирлијин нуру о гәдәр әзәвәтләдир ки, бүтүн јер үзүнү ишкыландыра биләр. Бирлијин мө'бәди гурулмушдур: бир-бириннн јад һәсәб етмөјин — сиз бир ағачнн бәһрәси, бир будәғын јарпағларысыныз».

Мө'лумдур ки, бәһаилийн руһани тәблиғчәләри, дини сәрәнәмчәһиләри јохдур. Бу дин ағмағ өз ардымчылары тәрәфиндән тәблиғ едилләр. Бақы руһани мөһфилинин үзәләринн фикринчә, Азәрбајчән бәһаиләри кечән бир ил әрзиндә бәһаилийн тәблиғи сәһәсиндә мүөјән уғурлар гәзәнәһиләр. Азәрбајчән бәһаи тәшкилатларынын бу ил мәјин 2—3-дә кечирилән гурултайә да һәмин фикри бәриз шәкилдә төсдиг етди.

100-дән артығ сәс вәрмәк һүғүғу олан (21 јашындан јухары) бәһаинн вә сечки һүғүғуна малик олмәјәнләрынн ишгирәк етдији бу әли мөһлидә бәһаи дининн тарихи, мәғсәд вә вәзифәләри, һәбелә тәблиғи мөсәләләри чоһ чиддә шәкилдә мөзәкирә олунду. Гурултайә дунјанын мүхтәлиф өлкәләриндән гонәғләр көһмишдиләр. Онларын арасында Израилдә јерләшән Умумдунја Әдәләт евиннн рәсми мушавири чәнәб Хәмси вә хәнамы Чөјн

Рағиф ӘЛИЈЕВ,
фәлсәфә өлмләри доктору,
Солмаз РҮСТӘМОВА,
тарих өлмләри намизәди

АЗӘРБАЈЧӘНДА БӘҺАИЛИК